

PSYCHOTERAPIA 3 (170) 2014

strony: 93–98

Iwona Sikorska

Instytut Psychologii Stosowanej UJ

Dyrektor: dr hab. Józef Maciuszek, prof. UJ w Krakowie

SPRAWOZDANIE Z II ŚWIATOWEGO KONGRESU RESILIENCE „OD OSOBY DO SPOŁECZEŃSTWA”

THE SECOND WORLD CONGRESS ON RESILIENCE — „FROM PERSON TO SOCIETY”

TIMISOARA 8–10 MAJA 2014

W dniach 8–10 maja 2014 roku Timisoara, stolica rumuńskiego Banatu, gościła uczestników II Światowego Kongresu Resilience. Organizatorem przedsięwzięcia był Timisoara University of Vest, a przewodniczącym konferencji emerytowany profesor psychiatrii i psychologii Serban Ionescu, wykładowca University of Paris oraz University of Quebec in Trois-Riviers. Obrady toczyły się dzięki tłumaczeniom symultanicznym w trzech językach — angielskim, francuskim i rumuńskim.

Kongres odbywał się częściowo w budynkach uniwersytetu, częściowo w salach Timisoara Business Center. Wśród prelegentów znajdowało się 34 keynote spikerów dzielących się swoją wiedzą podczas wykładów plenarnych oraz sesji panelowych. Wydarzeniem naukowym była obecność dwóch wielkich postaci związanych z tradycją badań nad resilience sir Michaela Ruttera (UK) oraz Ann Masten (USA).

Obrady konferencji toczyły się przed południem w godzinach od 9.00 do 13.00 wykłady plenarne oraz sesje panelowe, natomiast po południu dwa bloki sesji tematycznych od 14.30 do 16.00 oraz od 16.30 do 18.00. Podczas konferencji wygłoszono 4 wykłady plenarne, odbyło się 5 sesji panelowych, 43 sesje tematyczne i jedna plakatowa oraz 5 warsztatów. W wydarzeniu uczestniczyło ponad 600 osób z 25 krajów.

Podczas ceremonii otwarcia prezydent kongresu, profesor Serban Ionescu określił jego cele. Pierwszy z nich to podsumowanie drogi, jaką w nauce przeszło rozumienie konstruktów resilience — od badań dzieci żyjących w długotrwałych niekorzystnych warunkach do obserwacji osób dorosłych w sytuacjach traumy. Kolejny cel stanowiło podsumowanie badań nad odpornością psychiczną uwzględniających perspektywę biegu życia od dzieciństwa do starości. I wreszcie — cel obrazowo ujęty w tytule kongresu — badania nad odpornością rodziny, wspólnoty lokalnej i społeczeństwa. Ionescu, otwierając kongres, określił obecny stan badań nad resilience jako czwarty nurt, obrazujący ewolucję teoretyczną, empiryczną i aplikacyjną poszukiwań w tym zakresie. Interdyscyplinarny charakter spotkania naukowego dobitnie oddawał obecne trendy badawcze.

Wykłady plenarne

Pierwszym wykładem plenarnym było wystąpienie Michaela Ruttera z Wielkiej Brytanii koncentrujące się na ewolucji koncepcji resilience w okresie dzieciństwa. Wykład stanowił

znakomity rys historyczny obrazujący rozwój myślenia o odporności psychicznej dzieci. Wiódł on od naukowej konstatacji z lat 70. XX wieku na temat heterogeniczności odpowiedzi rozwojowych w grupie dzieci wzrastających w niekorzystnych warunkach, poprzez opis efektu hartowania jako uodporniania się systemu endokrynnego dziecka na kolejny stres (lata 80.) aż do omówienia znaczenia psychologii pozytywnej w opisie zjawiska resilience obecnie. W podsumowaniu zostały zaprezentowane wnioski z dotychczasowych badań. Po pierwsze wzmacnianie odporności dokonuje się raczej poprzez kontrolowaną ekspozycję na bodźce stresujące, niż poprzez ich unikanie. Po drugie — regeneracja po wczesnych trudnych doświadczeniach może rozpocząć się od wydarzenia zwrotnego, odcinającego przeszłość i stwarzającego nowe możliwości. Po trzecie — indywidualne odpowiedzi rozwojowe na konfrontację z przeciwnościami losu zależą tak od indywidualnego rozwoju biologicznego, jak i od takich kompetencji poznawczych, jak planowanie, autorefleksja, sukcesy szkolne. Wykład prowadzony był bardzo dynamicznie, przyjęty został przez słuchaczy z entuzjazmem.

Drugim wystąpieniem plenarnym był wykład Serbana Ionescu reprezentującego Kanadę i Francję na temat resilience w ujęciu społecznym. Zaproponował on termin societal resilience (w odróżnieniu od social resilience) na oznaczenie zdolności społeczeństw do podnoszenia się z kryzysów, konfliktów i zapaści. Przytaczając przykłady traumy kolektywnej (np. Rwanda) mówca analizował czynniki efektywnej ekosystemowej interwencji oraz warunki udanej rekonstrukcji społeczeństwa. Podstawowe znaczenie w omawianych procesach ma odbudowa relacji i więzi społecznych. Tak więc wymiar indywidualny — social resilience każdego członka społeczności prowadzi do societal resilience — odradzania się społeczeństwa. Podczas wykładu profesor używał języka angielskiego, czynił jednak też komentarze po francusku i rumuńsku.

Kolejnym wykładem plenarnym było wystąpienie Ann Masten ze Stanów Zjednoczonych, mówiącej o zjawisku resilience w biegu życia. Zdefiniowała je jako zdolność dynamicznego systemu do efektywnej adaptacji w sytuacji zakłóceń, które są zagrożeniem dla jego równowagi i rozwoju, jako zdolność do reorganizacji bez utraty własnej tożsamości. Wskazała, że odporność łączy jednostkę z rodziną i społecznością. Omawiając ścieżki adaptacji użyła przykładów katastrofy w postaci huraganu Andrew z 1992 roku czy trzęsienia ziemi z 2004 w Kalifornii, kiedy to pomiary PTSD były dokonane poprzez badanie kortyzolu we włosach uczestników wydarzenia. Wykład Masten zakończył się owacjami na stojąco. Słuchacze byli pod wielkim wrażeniem głęboko humanistycznych refleksji w komentarzach do wyników badań, sprawności przekazu oraz znakomitego przygotowania prezentacji w warstwie wizualnej.

Ostatni wykładowca, profesor Boris Cyrulnik, neuropsychiatra z Francji, mówił o znaczeniu wspomnień i osobistych narracji dla odporności psychicznej. Możliwość opowiedzenia swojej historii, podzielenia się przeżyciem ma funkcję oczyszczającą i wzmacniającą zarazem.

Sesje panelowe

Podczas kongresu odbyło się 5 sesji panelowych, których tematyka dobrze obrazowała interdyscyplinarny charakter wydarzenia. Zaproszeni do obrad przy okrągłym stole

specjaliści reprezentowali bardzo zróżnicowane dyscypliny: medycynę, psychologię, antropologię, socjologię, etnologię, pedagogikę, ekonomię, dziennikarstwo, neurobiologię, rehabilitację, prawo, pracę socjalną.

Sesję panelową pierwszego dnia obrad, zatytułowaną „Resilience — od ujęcia ogólnego do form szczegółowych”, prowadził Adrian D. van Breda, profesor w zakresie klinicznej pracy socjalnej z Afryki Południowej. W sesji wystąpiło czterech prelegentów. Alex Pessoa z Brazylii, związany naukowo z edukacją, analizował ukryte koncepcje odporności. Colette Jourdan-Ionesco z Kanady, profesor klinicznej psychologii dzieci i młodzieży, przedstawiła rozumienie zjawiska resilience u dzieci z zaburzeniami rozwojowymi. Evelyn Bounteyre z Francji, profesor psychopatologii, mówiła o zagrożeniach i wyzwaniach dla zdrowia psychicznego dzieci na terenie szkoły. Wskazała na kluczową kompetencję konieczną do rozwijania u dzieci, jaką jest umiejętność proszenia o pomoc. Jej znaczenie analizowała na przykładzie zjawiska bullyingu. Jako ostatni zabrał głos moderator sesji, van Breda, mówiąc o znaczeniu odporności psychicznej w miejscu pracy.

W drugim dniu odbyły się dwie sesje panelowe. Poranne spotkanie nosiło tytuł Resilience i rodzina, a prowadził je Real Labell, profesor psychologii klinicznej z Kanady. Doktor Nicoleta Turluc z Rumunii omówiła modele teoretyczne, przykłady badań oraz narzędzia pomiaru zjawiska resilience w rodzinie. Powołując się na badania Mc Cubbin przypomniła modele analizy stresu rodzinnego i radzenia sobie z nim przez system rodzinny. Zaproponowała kategorie i sposoby pomiaru silnych stron rodziny oraz rodzinnego dobrostanu i jej zdolności do readaptacji. Na temat regulacji emocji w rodzinie jako społecznym feedbacku w radzeniu sobie z trudnościami mówiła Nathalie Duriez, systemowa terapeutka rodzinna z Francji. Jako podstawę do analizy przykładowych wzorów funkcjonowania rodzin prelegentka zaproponowała model Pauliny Boss, mówiący o zjawisku wieloznacznej straty: wydarzenia, które oprócz cierpienia może stać się też źródłem nadziei (np. opuszczenie domu przez dorosłe dzieci). Marie Anaut, profesor psychologii klinicznej z Francji, rozważała zagadnienie specyfiki rozwoju przywiązania w rodzinach niestabilnych. Wypowiedź była bogato ilustrowana przykładami terapeutycznymi.

Południowa sesja panelowa prowadzona przez profesora Michaela Ruttera nosiła tytuł Interdyscyplinarne podejście do zjawiska resilience i obejmowała pięć głosów w dyskusji. Doktor Ehsan Pishva z Holandii przedstawił współczesne rozumienie resilience w kategoriach neurobiologii. Przywołał wiele modeli zwierzęcych oraz uzyskane już wyniki badań wskazujące, iż „geny uczą się od środowiska”, co oznacza, że zewnętrzna stymulacja może aktywować lub modyfikować określone geny związane z odpornością. Omawiając badania prowadzone w Maastricht nad genem DNMT3A wskazał na jego znaczący udział w procesach readaptacyjnych u zwierząt. Kolejnym podejściem prezentowanym przez Joelle Lighezzolo-Alnot, profesor psychologii z Francji, było psychoanalityczne ujęcie zjawiska resilience. Jako zagrożenie dla zdrowia psychicznego wyróżniła traumę oraz PTSD (czyli odpowiedź na wyobrażenie traumy) i wskazała na konieczność uruchomienia w tych przypadkach procesów resilience. Bazując na podejściu psychoanalityczno-ekosystemowym omówiła transmisję zasobów wewnętrznych i zewnętrznych związanych z resilience pomiędzy subsystemami w ujęciu U. Bronfenbrennera. Bardzo interesującym głosem podczas tej sesji było wystąpienie doktora Bernarda Michalletta, logopedy z Kanady. Zaproponował spojrzenie na resilience z punktu widzenia rehabilitacji, szczególnie dotyczącej pacjentów

po urazach czaszkowo-mózgowych. Opisując aktualną sytuację kanadyjską w tym zakresie, wskazał na potrzeby i kierunki rozwoju, a więc większą dostępność kompleksowych centrów rehabilitacyjnych. Ostatni prelegent w sesji zaproponował psychologiczną analizę zjawiska resilience. Profesor kryminologii z Belgii, Michel Born, wprowadził termin neoadaptacji i nowo-rozwoju (new-development) na oznaczenie pozytywnego wyniku rozwojowego po przebyciu traumy czy po konfrontacji z przeciwnościami losu. Porządkując terminologię przedmiotu wskazał również na konieczność rozróżnienia funkcji czynników ochronnych, z których bezpośrednie miałyby wspierać, natomiast pośrednie łagodzić działanie ryzyka wchodząc z nim w interakcję.

W sobotę, trzecim dniu kongresu, odbyły się kolejne dwie sesje panelowe. Sesja poranna stanowiła kontynuację tematu Interdyscyplinarne podejście do zjawiska resilience z dnia poprzedniego i była prowadzona przez doktor Keren Friedman-Peleg, socjolog i antropolog z Izraela. Sesja obejmowała sześć wystąpień. Etnolog i psychiatra, Marika Moisseeff z Francji, zaprezentowała antropologiczne spojrzenie na zagadnienie odporności, wskazując na przykładzie australijskich Aborygenów sposób radzenia sobie z wykluczeniem społecznym. Wskazując znaczenie różnic kulturowych mieszkańców Australii omówiła transmisję pokoleniową wzorów odpowiedzialności i radzenia sobie. W kolejnym wystąpieniu profesor Yona Jebrak reprezentująca urbanistykę mówiła o odbudowie i odżywianiu miast po zniszczeniach wojennych i katastrofach naturalnych. Miasta potraktowane zostały tutaj jako podatne na zranienie jednostki. Zjawisko oporu wobec zagrożenia (resistance) opisane zostało jako działania człowieka zabezpieczające miasto przed kryzysem, zaś zjawisko odporności (resilience) jako działania podjęte po katastrofie. W fazie rekonstrukcji za ważne uznane zostały takie czynniki, jak: wkład społeczności, jej zaangażowanie i uczestnictwo w tworzeniu nowej narracji dla ruin. „Mass media a resilience” to temat wystąpienia Kate Nowlan z Wielkiej Brytanii, pracującej dla organizacji pozarządowych w zakresie wsparcia psychologicznego (Amnesty International oraz Save the Children International). Przedmiotem jej wypowiedzi była praca dziennikarzy i pracowników pomocowych — społeczna rola i przesłanie ich działań z jednej, ale też ciągły kontakt z cierpieniem i traumą z drugiej strony. Jako dramatyczny przykład została przywołana sytuacja znanego dziennikarza nagrodzonego za wstrząsającą fotografię głodującego dziecka, który nie uruchomiwszy oczekiwanej pomocy dla potrzebujących uznał swoją pracę za nadużycie.

Perspektywa ekonomiczna zdolności społeczeństw do podnoszenia się z kryzysu została przedstawiona przez Valentinę Vasile, naukową dyrektorkę Narodowego Instytutu Ekonomicznego Rumunii. Prelegentka wskazała procesy ekonomiczne odpowiedzialne za powrót do równowagi gospodarki po destabilizacji oraz przedstawiła analizę kryzysu światowego lat 2010–2013. Wśród państw najlepiej radzących sobie z zapaścią ekonomiczną pojawiła się Polska, która uzyskała dobry, dodatni wskaźnik odporności ekonomicznej (2,7) w porównaniu ze Szwecją (2,0). Podejście prawne przedstawili psycholog, profesor Mihaela Tomita, oraz prawnik, doktor Ovidiu Predescu. Omawiali oni konieczność wspierania odporności psychicznej ofiar przestępstw (wiktymologia) oraz towarzyszenia psychologicznego sprawcom (kryminologia). Wystąpienie było przykładem współpracy interdyscyplinarnej w ramach psychologii sądowej i prawa. Ostatnim prelegentem w sesji był Michel Tousignant, profesor psychologii klinicznej z Kanady. Jego wystąpienie dotyczyło zapobiegania wśród Indian amerykańskich samobójstwom, których rozmiary są

uznawane za alarmujące. Opisując przejawy wyniszczenia i kryzysu Pierwszego Narodu mówca wskazał na znaczenie poczucia wspólnoty grupowej, duchowości i powrotu do fundamentalnych wartości plemiennych w programach profilaktyki odporności wśród Indian.

Ostatnia sesja panelowa, odbywająca się trzeciego dnia kongresu, nosiła tytuł „Starzenie się a odporność” i prowadzona była przez Nathalie Nader-Grosbois, profesor psychologii rozwojowej z Belgii. W sesji zabrały głos dwie osoby. Doktor Marina Lynch z Irlandii przedstawiła procesy starzenia się mózgu z punktu widzenia neuronauk. Przywołała również wyniki badań eksperymentalnych z udziałem seniorów uprawiających różne rodzaje sportów, u których aktywność hipokampa była istotnie bardziej intensywna w porównaniu z osobami pasywnymi. Kolejnym wystąpieniem był głos psycholog klinicznej z Francji, profesor Coleette Aguerre. Proponując wspieranie odporności psychicznej ludzi starych wskazała strategię dobrego starzenia się. Były to: postawa proaktywna, posiadanie sieci wsparcia społecznego, korzystanie z nowych technologii, przebywanie w korzystnej atmosferze emocjonalnej.

Warsztaty

Podczas kongresu odbyły się warsztaty:

- Promocja resilience w obszarze zdrowia psychicznego dziecka — istnienie, przynależność, stawianie się;
- Resilience i zmiana — Cyganie, podróżnicy i romskie sposoby na przetrwanie i adaptację w kontekście transnarodowym (dwie edycje warsztatu);
- Znaczące programy wzmacniające zmianę — wnioski fundacji „Community Foundation” MOL (dwie edycje warsztatu).

Sesja posterowa

Odbyła się ona na zakończenie obrad drugiego dnia kongresu, w piątek wieczorem. Zaprezentowano 17 plakatów związanych tematycznie ze zjawiskiem resilience w miejscu pracy, klinice psychiatrycznej, w obszarze więziennictwa. Kilka plakatów opierało się na projektach badawczych dotyczących nastolatków, młodych dorosłych oraz seniorów.

Sesje referatowe

Wśród sesji dotyczącej teorii oraz metodologii resilience odbyły się następujące spotkania: „Resilience jako cecha indywidualna, wynik adaptacyjny i proces”, „Resilience i mechanizmy radzenia sobie”, „Pomiar resilience”, „Badania podłużne i poprzeczne oraz studium przypadku”, „Regulacja emocji a psychologia pozytywna”.

Resilience w biegu życia była tematem sesji: „Odporność psychiczna dziecka i adolescenta”, „Adopcja i odporność”, „Odporność dziecka w opiece instytucjonalnej”, „Relacje rodzice—dziecko”, „Edukacja, środowisko szkolne a odporność”, „Odporność rodziny — transmisja międzypokoleniowa wzorów”, „Odporność seniorów”.

Tematyka kliniczna obejmowała sesje: „ADHD i resilience”, „Podejście kliniczne do osób w kryzysie”.

Zjawiska społeczne omawiane były w sesjach: „Społeczność i odporność społeczna”, „Migracja i mniejszości a resilience”, „Przemyt ludzi i przemoc domowa”, „Pamięć traumy — reżim, wojna, ludobójstwo — strauumatyzowane społeczeństwo”, „Odporność wobec katastrof żywiołowych”.

Zagadnienia rozwijania odporności omawiane były na 4 sesjach pod wspólnym tytułem: „Wspieranie i promocja resilience”. Szczegółowe problemy to: znaczenie arteterapii, sportu, programów profilaktycznych dla szkół, pracy systemowej oraz modelu integracyjnego w terapii traumy.

Drugi Światowy Kongres Resilience zrealizował cel, który przy otwarciu sformułował jego przewodniczący profesor Ionescu — uporządkował najważniejsze kamienie milowe badań nad zjawiskiem resilience na przestrzeni 50 lat oraz wskazał projekty realizowane we wszystkich czterech nurtach badań (odporność jako zasoby osobowe, mechanizmy i procesy odpowiedzialne za odporność, promocja i profilaktyka resilience oraz analiza zjawiska na poziomie interdyscyplinarnym i wieloaspektowym). Dzięki spotkaniu przedstawicieli różnych dziedzin nauki koncentrujących się wokół zjawiska resilience zrealizowany został temat kongresu — „Od osoby do społeczeństwa”. Mimo różnic w definiowaniu terminu kluczowego dla obrad, mimo stosowania odmiennego języka fachowego wszyscy wykładowcy i prelegenci byli zgodni co do jednego — resilience jako fenomen stwarza ogromne możliwości do interpretacji naukowych oraz jest inspiracją w poszukiwaniach empirycznych.

i.sikorska@uj.edu.pl